
ENERGIA PODNETU

K RECEPCII DIELA VIKTORA ŠKLOVSKÉHO NA SLOVENSKU

DUŠAN TEPLAN

ENERGY OF SUGGESTION

The aim of the study is to present the course and basic conditions of the reception of Viktor Shklovsky's work in Slovakia. His works in the field of literary theory had a significant influence on the development of modern Slovak literary theory. Gradually, the public became acquainted with his literary work and his work in the field of film theory. However, as a representative of Russian formalism, he was rejected and banned in times of authoritarian political regimes. In the study we show what the response to his work was and what results he led to.

Keywords: Viktor Shklovsky, Slovakia, literature, reception, structuralism, formalism, translation

ÚVOD

Viktor Borisovič Šklovskij patril medzi popredné osobnosti ruskej vedy a kultúry 20. storočia. Základnou oblasťou jeho pôsobenia bola literárna teória. Už ako príslušník ruského formalizmu, vedeckého smeru, ktorý vznikol v časoch prvej svetovej vojny, výrazne prispel k rozvoju moderného myslenia o literatúre. Najväčší záujem vzbudili jeho vtedajšie úvahy o výstavbe literárneho diela. Neskôr sa aj pod vplyvom zmien, ktoré nastali v ruskej spoločnosti, zamerlal na výskum literárnych dejín a pozornosť venoval tiež otázke sociologických aspektov literatúry. Popri literárnovednom bádaní sa zaoberal výskumom filmu, čo len zvýraznilo jeho celkový prínos do umenovedného myslenia. Osobitnú kapitolu v jeho aktivitách tvorila literárna a scenáristická tvorba. Vo všetkých sférach svojho pôso-

benia vynikal kreativitou a nekonvenčnosťou, zvlášť veľký talent mal pre objavovanie nových prístupov k interpretácii základných otázok umenia. To je aj dôvod, prečo sa jeho práce dodnes prekladajú a sú častým predmetom reflexií po celom svete.

Cieľom tohto príspevku je objasniť priebeh a okolnosti recepcie Šklovského diela na Slovensku. Za prvoradé považujeme v tejto súvislosti priblížiť, do akej miery túto recepciu podmieňovali širšie kultúrno-spoločenské okolnosti. Týka sa to nielen politiky či ideológie, ale napríklad aj infraštruktúry vedeckého výskumu. V príspevku budeme postupovať chronologicky, aby dostatočne vynikli rozdiely medzi všetkými obdobiami, počas ktorých Šklovského dielo na Slovensku vyvolávalo ohlasy. Tak sa môže daná recepcia ukázať aj vo svojich vývinových špecifikách. Týmto príspevkom chceme napokon prispieť ešte k dôkladnejšiemu poznaniu miesta, aké zaujal V. Šklovskij so svojím dielom pri rozvoji slovenskej vedy a kultúry. Doteraz táto otázka väčšiu pozornosť nevzbudzovala.

VIKTOR ŠKLOVSKIJ V PREMENÁCH ČASU

Pre účely tejto štúdie uvedieme aspoň základné údaje zo Šklovského biografie a v stručnosti tiež predstavíme jeho dielo.⁽¹⁾ Tento významný literárny a filmový teoretik, spisovateľ, scenárista a publicista sa narodil 24. januára 1893 v Petrohrade učiteľovi matematiky Borisovi Šklovskému a jeho manželke Varvare. V roku 1912 začal študovať filológiu na Petrohradskej univerzite, no štúdium nedokončil. Na začiatku prvej svetovej vojny sa dobrovoľne prihlásil do armády, stal sa členom motorizovanej jednotky, následne ho preložili do delostreleckej batérie. V roku 1916 sa podieľal na založení Spoločnosti pre výskum básnického jazyka, známej pod skratkou OPOJAZ (Общество изучения Поэтического Языка), ktorá spolu s Moskovským lingvistickým krúžkom prispela k sformovaniu ruskej formálnej

---

1 Život a dielo V. Šklovského nedávno priblížili autori zborníka *Viktor Shklovsky's Heritage in Literature, Arts, and Philosophy* (2019) či A. Berlinová v knihe *Viktor Shklovsky: A Reader* (2017), ešte predtým tak urobili R. Sheldon (1975), P. Steiner (1984, čes. 2011) a ďalší. Nasledujúce údaje preberáme sčasti od týchto autorov.

školy. V roku 1917 sa zúčastnil Februárovej revolúcie, so svojou vojenskou jednotkou sa postavil na stranu odporcov cára. Následne pôsobil ako pomocný komisár na juhozápadnom fronte, kde bol zranený, za čo dostal cenu za statočnosť. O niečo neskôr sa stal asistentom komisára v Perzii. Do Petrohradu sa vrátil až po Októbrovej revolúcii a začal sa politicky angažovať proti bolševizmu. Zúčastnil sa aj protibolševického sprisahania organizovaného členmi Socialisticko-revolučnej strany, po odhalení tohto sprisahania sa ukrýval a cestoval po krajine. V roku 1919 ho pre kontakty s M. Gorkým omilostili a zakrátko sa stal profesorom na Inštitúte dejín umenia. V roku 1922 pre obavy zo zatknutia radšej utiekol do Fínska a následne odišiel do Nemecka, konkrétne do Berlína. Do vlasti sa vrátil na jeseň roku 1923 a vďaka pomoci niekoľkých priateľov mohol ďalej pokračovať vo svojej činnosti ako literárny a filmový teoretik. V roku 1925 sa začal živiť ako scenárista a filmový editor. Po nástupe stalinizmu v druhej polovici dvadsiatych rokov revidoval východiská svojho výskumu, výrazne sa skomplikovala aj jeho životná situácia, pre tragické osudy členov jeho rodiny žil neustále v strachu o vlastný život. Situácia sa pre neho podstatne zlepšila až po Stalinovej smrti a následnom politickom uvoľnení. Opätovne mohol vystupovať na verejnosti, pracovať a žiť bez obáv o život. Zomrel 6. decembra 1984 v Moskve.

Viktor Šklovskij po sebe zanechal mimoriadne rozsiahle dielo. Pre zrod formalizmu ako moderného výskumného smeru mala iniciatívny význam jeho teoretická esej *Vzkriesenie slova* (Воскрешение слова) z roku 1914. Na základe básnickej tvorby predstaviteľov ruského futurizmu v nej podal prenikavý pohľad na špecifické postavenie slova v poézii. Širší dosah mal tiež jeho článok *Umenie ako postup* (Искусство как прием) z roku 1917, kde polemicky vystúpil proti koncepcii umenia ako myslenia v obrazoch. Dospel k záveru, že veci zobrazované v umení predstavujú fakty videnia, nie fakty poznania. Do centra tohto nového prístupu postavil pojem „ozvláštnenia“ (остранение). V ďalších rokoch sa venoval prevažne otázkam sujetovej výstavby literárnych diel, svoje originálne náhľady na túto problematiku predstavil v sérii článkov: *Ako súvisia postupy stavby sujetu so všeobecnými štylistickými postupmi*

(Связь приемов сюжетосложения с общими приемами стиля, 1919), *Stavba novely a románu* (Строение рассказа и романа, 1921), *Ako je urobený Don Quijote* (Как сделан Дон-Кихот, 1921), *Sternov Tristram Shandy a teória románu* (Тристрам Шенди Стерна и теория романа, 1921) atď. Výber z týchto statí (aj s článkom *Umenie ako postup*) vydal roku 1925 knižne pod názvom *Teória prózy* (О теории прозы). Od začiatku dvadsiatych rokov sa začal systematicky venovať aj teórii filmovej tvorby, zaujímal sa o jej sémantické aspekty, písal o tvorbe Charlieho Chaplina a pod. V tomto období sa predstavil tiež ako tvorca umeleckej a memoárovej literatúry s nezameniteľným štýlom, čitateľský ohlas vzbudili hlavne jeho knihy písané v Berlíne. Išlo o memoárovú knihu *Sentimentálna cesta* (Сентиментальное путешествие, 1923) a epištólarne dielo *ZOO alebo Listy nie o láske* (Зoo или Письма не о любви, 1923). K tomu všetkému vydal knižne svoje krátke články, anekdoty a fejtóny z rokov 1919 až 1921, ktoré písal pre petrohradský časopis *Život umenia* (Жизнь искусства). Kniha vyšla v roku 1923 pod názvom *Ťah koňom* (Ход коня). Neskôr k svojim tvorivým aktivitám pridal písanie scenárov pre ruských filmových režisérov, podieľal sa na vzniku filmov ako *Krídla nevoľníka* (Крылья холопа, 1926), *Podľa zákona* (По закону, 1926), *Posteľ a pohovka* (Третья Мещанская, 1927) a i. Svoje pôsobenie v ruskom filmovom priemysle opísal v autobiografickej knihe *Tretia fabrika* (Третья Фабрика) z roku 1926. Ako filmový teoretik sa začal systematicky zaoberať tvorbou S. Ejzenštejna.

Na konci dvadsiatych rokov nastala v jeho výskume umenia výrazná zmena. Do jeho úvah začali prenikať sociologické aspekty – v roku 1927 uverejnil na stránkach časopisu *Novyj LEF* článok „Na obranu sociologickej metódy“ (В защиту социологического метода) – a metodologicke sa čoraz viac približoval k stúpencom marxistického prístupu. Celý vývoj vyvrcholil roku 1930, keď v článku „Pamätník vedeckého omylu“ (Памятник научной ошибке) podal kritiku formálnej metódy. K tomuto stanovisku dospel pod vplyvom vonkajších okolností, no do veľkej miery vyjadroval aj jeho pohľad na dianie v ruskej spoločnosti. V nasledujúcich rokoch sa i napriek zložitým spoločenským podmienkam systematicky ve-

noval literárnohistorickému bádaniu, obsiahlejšie sa zaoberal napríklad dielom A. S. Puškina. Pre širšiu čitateľskú verejnosť vtedy napísal viacero biografických románov, išlo o diela ako *Život biskupovho sluhu* (Житие архиерейского служки, 1931), *Marco Polo* (Земли разведчик: Марко Поло, 1931) či *Kapitán Fedotov* (Капитан Федотов, 1936), súčasne pokračoval v písaní filmových scenárov, aj jeho zásluhou vznikli filmy ako *Mŕtvy dom* (Мёртвый дом, 1932) či *Horizont* (Горизонт, 1932). Ešte pred vstupom Sovietskeho zväzu do druhej svetovej vojny stihol publikovať historickú prózu *Minin a Požarskij* (Минин и Пожарский, 1940) a spomienkovú knihu *O Majakovskom* (О Маяковском, 1940), no vzápätí sa už musel na dlhší čas odmlčať. V päťdesiatych rokoch sa popri prozaickej tvorbe a scenáristike opäť venoval výskumu literárnych dejín, písal hlavne o predstaviteľoch ruskej klasiky, ako boli A. P. Čechov, F. M. Dostojevskij, I. S. Turgenev a ďalší. Knižne vydal napríklad diela *Poznámky o próze ruských klasikov* (Заметки о прозе русских классиков, 1953) a *Za a proti. Poznámky o Dostojevskom* (За и против. Заметки о Достоевском, 1957). V šesťdesiatych rokoch svoj záujem o dejiny ruskej literatúry naplno uplatnil pri písaní biografického románu o L. N. Tolstom (Лев Толстой, 1963), ktorý patrí popri *Teórii prózy* či *Sentimentálnej ceste* k jeho najprekladanejším knihám. V roku 1966 vydal svoju ďalšiu memoárovú knihu *Žili – byli* (Жили-Были) s cennými spomienkami na obdobie, keď bol jedným z popredných členov spolku OPOJAZ a intenzívne sa stretával s príslušníkmi ruskej avantgardy. Ako teoretik a publicista sa v danom období intenzívne venoval filmovej tvorbe, zaujímal sa o aktuálne dianie v ruskej i svetovej kinematografii. O jeho neutíchajúcom úsilí tvorivo skúmať rozličné problémy umenia svedčia napokon aj jeho práce z neskoršieho obdobia. Širší ohlas vzbudila jeho teoretická práca *Tetiva. O odlišnosti podôb* (Тетива. о несходстве сходного, 1970), ďalej monografia o S. Ejzenštejnovi (Эйзенштейн, 1973) či podnetná kniha o špecifikách ľudskej tvorivosti s názvom *Energia omylu. Kniha o sujete* (Энергия заблуждения. Книга о сюжете, 1981).

VIKTOR ŠKLOVSKIJ NA SLOVENSKU

Prvé zmienky o živote a diele V. Šklovského sa na Slovensku začali objavovať na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov. Zväčša to boli len strohé informácie, neponúkali žiadny ucelený obraz či aspoň trochu obsirnejší výklad.⁽²⁾ O niečo viac informácií mohli čitatelia nájsť už v článku „Formalistický smer v ruskej literatúre“ od ruského literárneho kritika E. Zacharova, ktorý vyšiel na začiatku roka 1933 v *Slovenských pohľadoch* (porov. Zacharov 1933), ale ani ten nemal pre ďalší vývoj zásadnejší význam. Podstatný obrat nastal až po vydaní českého prekladu knihy *Teória prózy*. Tento preklad vyšiel na jeseň 1933 v pražskom vydavateľstve Melantrich a jeho autorom bol spisovateľ a publicista B. Mathesius. Na Slovensku kniha upútala pozornosť najmä zástupcov mladšej generácie literárnych kritikov, ktorí sa aj pod vplyvom modernizačných procesov v slovenskej kultúre zaujímali o aktuálne trendy v metodológii literárnovedného výskumu. Jedným z týchto kritikov bol šéfredaktor *Slovenských pohľadov* A. Mráz.⁽³⁾ V recenzii knihy ocenil jej celkový prínos pre poznávanie literatúry. Zdôraznil, že autor svojimi analýzami vybraných próz odhalil nové aspekty literárnej tvorby. S dostatočným pochopením prijal aj metodologickú jednostrannosť Šklovského prístupu. Podľa neho bola nevyhnutnou a zákonitou reakciou na staršie postupy bádania: „Dnešná naša úroveň literárnej školenosti iste najprudkejšie by odmietla tie odstavce Šklovského vývodov, v ktorých dokazuje, že slovesné dielo nemá účinky výchovné a ideové, že vcelku je ľahostajné, aké ono obsahuje prvky obsahové a pod. Iste, v tejto veci je Šklovskij najjednostrannejší. Ako by však touto jednostrannosťou ruskí formalisti reagovali na celú ruskú kritiku a literárnu históriu do revolúcie,

---

2 Jedna z prvých zmienok o V. Šklovskom sa objavila roku 1927 v krátkej správe *Slovenského denníka*, ktorá informovala čitateľov o vylučovaní ruských komunistov z čelných pozícií v ich strane. Okrem L. Trockého a G. Zinovjeva bol medzi nimi aj V. Šklovskij (porov. nepodepsáno 1927: 1). Záverom toho istého roka však *Slovenský denník* uverejnil aj článok o ruskom filme, v ktorom už bol V. Šklovskij spomenutý ako literárny teoretik. Článok napísal niekto z členov redakcie alebo blízkych spolupracovníkov (autor nie je uvedený) na základe rozhovoru s českým teoretikom umenia K. Teigem (porov. ibid. 1927). Ďalšie drobné zmienky sa objavili v *Mladom Slovensku* či *Slovenských pohľadoch*.

3 Svoj záujem o ruský formalizmus prejavil A. Mráz už prekladom spomenutého článku od E. Zacharova.

ktorá v slovesnom diele hľadala a hodnotila predovšetkým fakty obsahové“ (Mráz 1934: 183). Zo záveru recenzie vyplýva, že A. Mráz Šklovského prácu radil medzi inšpiratívne vedecké diela.

Ďalším predstaviteľom mladšej generácie literárnych kritikov, ktorí reagovali na vydanie českého prekladu *Teórie prózy*, bol M. Pišút. Na rozdiel od A. Mráza tak urobil v obsiahlejšom teoretickom článku. Ten uverejnil pod názvom „Formalizmus a štrukturalizmus“ začiatkom roka 1934 v časopise *Slovenské smery umelecké a kritické*. V článku sa najskôr pokúsil charakterizovať špecifickosť formalistického prístupu k umeleckej tvorbe. Vysvetlil to prirovnaním k práci prírodovedca, ktorý sa usiluje zistiť, ako sú určité rastliny alebo organizmy zostrojené: „Prírodospytci je každá súčiastka jej ustrojenia rovnako dôležitou. A nebude sa dívať na kvetinu z hľadiska jej užitočnosti, ani nikdy nepovie, že ruža vznikla preto, aby okrášľovala pôvod žien, a zemiaky, aby boli dôležitou ľudskou potravinou“ (Pišút 1934: 263). Rovnaký postup podľa Pišútovho názoru volili aj formalisti – nezaujímal sa o obsah umeleckého diela, ale výhradne o jeho výstavbu, teda vnútorné zloženie. Sám Šklovskij v *Teórii prózy* poukázal konkrétne na výstavbové zložky prozaických diel.

V ďalšej časti svojho článku sa už M. Pišút pokúsil ruský formalizmus zhodnotiť so zreteľom na ďalší vývin estetického myslenia. Pozornosť upriamil na český štrukturalizmus, ktorý na formalizmus čiastočne nadviazal, no súčasne ukázal spôsob, ako odstrániť jeho metodologické krajnosti. Dôležitú úlohu v tomto prípade plnil najmä literárny vedec a estetik J. Mukařovský. Ten zdôraznil, že každé umelecké dielo treba vnímať v komplexe jeho sociálnych vzťahov, nevynímajúc z toho ani vedu, politiku, náboženstvo či ekonómiu. Prínos formalizmu podľa neho spočíval v tom, že sústredil pozornosť na výstavbové osobitosti umeleckého diela, čím poodhalil jeho celkovú špecifickosť a autonómnosť, no bokom už ponechal kontext, v ktorom toto dielo vytvára vzťahy s ďalšími osobitnými celkami.⁽⁴⁾

4 Jedným z recenzentov Mathesiovho prekladu *Teórie prózy* v Česku bol aj J. Mukařovský. V recenzii, uverejnenej v týždenníku *Čin*, ozrejmil vzťah štrukturalizmu k formálnej škole na príklade jednej z najznámejších programových téz V. Šklovského z úvodu jeho knihy. Ako je známe, ruský bádateľ charakterizoval svoj výskum literatúry paralelou z oblasti textilného priemyslu, konštatujúc, že sa

Aj preto napokon M. Pišút dospel k záveru, že formalistický prístup, aký si vo svojej knihe zvolil V. Šklovskij, nemožno absolutizovať, keďže tvorí len jednu časť dôkladného poznávania literatúry. Pre úplnosť ešte dodajme, že krátke správy o vydaní českého prekladu *Teórie prózy* prinieslo na Slovensku ešte niekoľko ďalších časopisov, medzi inými *Elán* alebo *Prúdy* (porov. dch. 1933; Křc. 1933). Tieto správy mali už len informatívny charakter.⁽⁵⁾

K ďalšiemu prehĺbeniu recepcie Šklovského diela na Slovensku výrazne prispel mladý literárny teoretik M. Bakoš. Ten sa už v roku 1936 (mal vtedy len dvadsaťdva rokov) rozhodol, že do slovenčiny preloží obsiahly súbor literárnoteoretických článkov od najvýznamnejších predstaviteľov ruskej formálnej školy. Už vtedy mal ambíciu uverejniť tieto práce knižne v podobe antológie, najskôr ich však začal publikovať v domácich literárnych periodikách, napríklad v *Slovenských pohľadoch* či *Slovenských smeroch*. Tak vydal postupne preklady prác od B. Ejchenbauma, R. Jakobsona, J. Tyňanova a ďalších. Od Šklovského preložil najskôr tri krátke články z jeho knihy *Ťah koňom*, prvým z nich bola „Kolektívna tvorba“, potom nasledovali „Umenie cirkusu“ a „Zväzok“ (text vyšiel pod názvom *Viktora Šklovského pohádka na indický spôsob*). Všetky tri preklady publikoval v *Slovenských smeroch* na ilustrovanie autorovho špecifického štýlu s lákavými prirovnaniami a svojráznou expresivitou (porov. Šklovskij 1937, Šklovskij 1938a, 1938b). Následne však preložil aj dve jeho teoretické state z *Teórie prózy*, konkrétne išlo o práce „Umenie ako postup“ a „Stavba novely a románu“. Tieto preklady pripravil už pre spomenutú antológiu, ktorá po ťažkostiach s hľadaním nakladateľa vyšla v júni 1942 (ale s vročením

---

nezaújima o dianie na bavlnárskom trhu, ale nanajvýš o druhy priadze a spôsoby tkania. K tomu J. Mukařovský dodal, že štrukturalizmus okrem spôsobov tkania sleduje práve aj situáciu na bavlnárskom trhu, aby poznal, ako na seba tieto javy vzájomne vplyvajú. Svoju recenziu napokon uzavrel týmto konštatovaním: „Formalizmus nenáleží ani dnes minulosti, neboť strukturalism je důsledné domyšlení jeho základního principu“ (Mukařovský 1934: 130).

5 Hodnotiaci aspekt len v minimálnej miere uplatnil autor referujúci o preklade Šklovského knihy v mesačníku *Prúdy*; v závere všeobecne skonštatoval, že nesúhlasí s formalistickým vyzdvihovaním formy na úkor obsahu, konkrétne výhrady však už neuviedol: „Formalisti mají nesporně velké zásluhy v bádání o umění literárním. Proti hlavnímu však ich dogmatu, že umelecké dílo je iba formou a nie tiež obsahom, jasnejšie povedané, že krásna záleží iba vo forme a nie tiež v obsahu, proti tomu máme závažné námietky“ (Křc. 1933: 494).

1941) pod názvom *Teória literatúry*. Bolo to vôbec po prvýkrát, čo takýto výber vyšiel mimo Ruska, napríklad vo Francúzsku sa tak stalo až v roku 1965 (*Théorie de la littérature. Textes des formalistes russes réunies*, ed. T. Todorov), v Nemecku roku 1969 (*Texte der russischen Formalisten*, ed. J. Striedter) a v Španielsku roku 1970 (*Formalismo y vanguardia. Textos de los formalistas rusos*, eds. A. G. Tirado a J. A. Méndez).⁽⁶⁾

Mikuláš Bakoš chcel prekladmi prác ruských formalistov prispieť najmä k revízii slovenskej literárnej vedy. V tom čase medzi jej hlavné nedostatky radil slabé teoretické ukotvenie, ako aj orientáciu na mimoliterárne fakty. V prekladoch videl spôsob, ako domáci výskum literatúry položiť na pevné vedecké základy a primerane k tomu ho aj konfrontovať s novými výzvami.⁽⁷⁾ Ako žiak J. Mukařovského si dobre uvedomoval, že po odznení formalizmu koncom dvadsiatych rokov prešla literárna veda ďalším vývojom, no vo svojich zámeroch chcel postupovať systematicky a vzhľadom na potreby domáceho výskumu komplexne. Tento prístup mal potom vplyv aj na celkovú podobu slovenského literárnovedného štrukturalizmu, ktorý začal spolu s niekoľkými ďalšími bádateľmi formovať práve na vedeckých princípoch formalizmu.⁽⁸⁾ On sám sa k nim prihlásil vo výskume slovenského verša a jeho historických premien (výsledky svojho bádania zhrnul najskôr v dizertačnej práci *Dve kapitoly z dejín slovenského verša* z roku 1938 a následne v monografii *Vývin slovenského verša* z roku 1939), ďalší napríklad vo výskume poetiky moderných básnikov. Asi najdôležitejšie však bolo, že Bakošove preklady vytvorili vhodné podmienky pre postulovanie základných kritérií literárnovedného bádania na Slovensku. Stali sa nimi logická dôslednosť, exaktnosť a analytickosť, ako na to upozornil už rad autorov

6 Prvá antológia s prekladmi prác ruských formalistov mala vyjsť už na jeseň 1939 v Poľsku pod názvom *Rosyjska szkola formalna 1914–1934*, no vypuknutie druhej svetovej vojny tomu zabránilo (Karcz 2002: 141).

7 V úvode spomenutého výberu M. Bakoš svoje rozhodnutie sprístupniť práce ruských formalistov ozrejml takto: „Cieľom vydania antológie z ‚formalistov‘ je oživiť u nás teoretické myslenie o literatúre a povzbudiť zmysel pre konkrétne zjavy umeleckej výstavby literárneho diela“ (Bakoš 1941: 11).

8 Podľa svedectva D. Machalu si Šklovského dielo vážil aj zakladateľ štruktúrálnej jazykovedy na Slovensku Ľ. Novák a údajne sa ním aj inšpiroval (Machala 2006: 197).

(porov. Bakoš 2006; Popovič 1965 a i.).⁽⁹⁾ Napokon boli dané preklady inšpiratívne ešte aj pre časť slovenských spisovateľov, ktorí hľadali spôsob, ako obohatiť domácu literárnu tvorbu o nové tvárne prostriedky a postupy. Jedným z nich bol Dominik Tatarka, Bakošov generačný rovesník. Ako raz uviedol, preklady prác ruských formalistov – a zvlášť tých od V. Šklovského a B. Ejchenbauma – ho inšpirovali v úvahách o možnostiach výstavby vlastnej prózy (Tatarka 1996: 27).⁽¹⁰⁾

Aj pod vplyvom Bakošových prekladateľských aktivít bol v danom čase V. Šklovskij na Slovensku vnímaný predovšetkým ako literárny teoretik a jeden z najvýraznejších zástupcov ruského formalizmu. V nasledujúcich rokoch však ďalšiu recepciu jeho diela skomplikovalo politické dianie v spoločnosti. Počas druhej svetovej vojny vládol na Slovensku autoritatívny režim, ktorý sa na ideovej báze podľa vzoru Hitlerovej Tretej ríše opieral o princípy národného socializmu. Predstavitelia režimu v zhode s touto ideológiou zasahovali do všetkých oblastí spoločenského života, čo malo za následok aj množstvo reštriktívnych nariadení v oblasti vedy a kultúry. Dobovému tlaku zo strany štátnych orgánov sa nevyhla ani Bakošova antológia, ktorá bola už niekoľko mesiacov po vydaní zakázaná a stiahnutá z knižného trhu. Oficiálnym dôvodom zákazu bol židovský pôvod časti ruských formalistov⁽¹¹⁾ (podľa tzv. židovského kódexu sa na Slovensku nemohli

9 Bakošove preklady prác ruských formalistov treba vnímať aj na pozadí premien, ktorými koncom tridsiatych rokov na Slovensku prechádzal vedecký výskum v humanitných a spoločenských odboroch. Iniciatívne do tohto procesu zasiahla skupina mladých bádateľov zo Spolku pre vedeckú syntézu (1937–1940). Pre ďalší rozvoj vedeckého bádania na Slovensku považovali za kľúčové, aby sa pridrižoval zásad prísnej racionality. V úsilí odstrániť z vedy prvky špekulatívnosti a eklekticismu kladli osobitný dôraz na unifikáciu vedeckých princípov a potrebu kolektívnej spolupráce. Vo svojej činnosti sa inšpirovali aktivitami Viedenského krúžku, na teoretickej úrovni zdôrazňovali tiež prínos Pražského lingvistického krúžku a ruského formalizmu. Literárnu vedu okrem M. Bakoša zastupovali v spolku M. Považan a K. Šimončíč, filozofiu zastupoval I. Hrušovský, jazykovedu E. Paulíny a J. Ružička, umenovedu J. Dubnický a národopis A. Melicherčík (porov. Bakoš 2006).

10 Z vtedajších spisovateľov prejavili o Šklovského názory na výstavbu prozaických diel záujem aj F. Hečko, D. Chrobák alebo F. Švantner, neskôr to boli napríklad J. Johanides, R. Sloboda a i.

11 Ako uviedol slavista L. Livak z Torontskej univerzity v jednej zo svojich monografií o ruskej moderne, predkovia ruských formalistov mali rozličný pôvod, no v očiach súčasných vo svojej vlasti to boli predovšetkým židia. Týkalo sa to aj V. Šklovského, ktorého otec bol konvertovaný žid, hoci matka sa hlásila k protestantstvu (Livak 2018: 211). Pre M. Bakoša nebola otázka pôvodu ruských formalistov nijako zaujímavá a dôležitá, čo potvrdzuje aj fakt, že ho zákaz antológie na základe tzv. židovského kódexu prekvapil. Tak to aspoň vyplýva z listu, ktorý vtedy odoslal šéfredaktorovi *Slovenských*

vydávať a šíriť diela židovských autorov), no malo to ešte aj iné pozadie. Okrem toho, že bol formalizmus hodnotený ako prejav židobolševizmu, z hľadiska oficiálnej ideológie sa stal príkladom neživotnej koncepcie vedy, nespôsobilej akokoľvek vplývať na spoločenské dianie, prípadne uspokojovať duchovné potreby ľudí.

K takémuto hodnoteniu prispel najmä literárny kritik J. E. Bor. Ten síce ešte v knihe *Metóda literárnej vedy* z roku 1940 priznal formalizmu istú dôležitosť vo výskume literatúry, o autorovi *Teórie prózy* dokonca uviedol, že je vzorom, ako treba vo vede pracovať (Bor 1940: 72), no o pár rokov neskôr v článku „Na okraj formálnej metódy“ (1943), ktorý bol jeho reakciou na zákaz Bakošovej antológie, vyjadril už zásadne odmietané stanovisko. Uviedol v ňom, že na Slovensku je záujem o ruský formalizmus umelo vyvolávaný a že v danej historickej chvíli vôbec nezodpovedá aktuálnym potrebám spoločnosti:

„Dnes, keď sa všetko stavia do služby celku, ani úprimní vedci nesmú byť vyradení z boja o lepší zajtrajšok a hlavne z vecného odzrkadľovania slovenskej minulosti, ktorá bola protivníkmi nášho národa jednostranne skresľovaná a odcudzovaná. Formálna metóda pozná pesničku izolácie a seba samú príliš osihotenú“ (Bor 1943: 203).⁽¹²⁾

Aj pre takéto hodnotenia formalizmu už M. Bakoš veľa príležitostí na jeho ďalšiu propagáciu počas vojny nedostal. Jednu z mála využil v roku 1944, keď mu šéfredaktor *Tvorby* E. B. Lukáč umožnil publikovať preklad Šklovského článku „Eugen Onegin“ z roku 1923 (porov. Šklovskij 1944). Jeho vydanie M. Bakoš odôvodnil v poznámke pod čiarou nedávnym publikovaním Puškinovho najznámejšieho diela v preklade slovenského básnika

pohľadov S. Mečiarovi. Nad uplatnením kódexu vyjadril počudovanie, keďže podľa jeho vedomostí mal židovský pôvod len R. Jakobson (Bakoš – Mečiar 1942, LA SNK, sign. 164 A 9). Možno predpokladať, že o pôvode ďalších formalistov vrátane V. Šklovského nič nevedel.

12 Krátko po zákaze antológie na jeseň 1942 uverejnil M. Bakoš v denníku *Slovák* krátky článok, v ktorom sa pokúsil ozrejmiť svetonázorovú orientáciu formalistov. S ohľadom na dané spoločenské pomery v texte zdôraznil, že formalisti viedli v Rusku nezmieriteľný boj s predstaviteľmi marxisticky orientovanej vedy a že na sformovaní formálnej školy mala badateľný vplyv nemecká veda (Bakoš 1942: 10).

J. Jesenského (preklad vydala roku 1942 Matica slovenská). Šklovského článok mal byť jedným z príspevkov do diskusie o hodnote tohto diela.

Po vojne sa situácia, aspoň pokiaľ ide o vnímanie formalizmu, na pár rokov zlepšila. Nielenže už neplatil zákaz pre Bakošovu antológiu, ale nič nebránilo ani tomu, aby bádatelia nadviazali na vedecký odkaz formalistov vo vlastnom výskume. Najvýraznejšie túto šancu využili práve predstavitelia literárnovedného štrukturalizmu (po vojne sa k M. Bakošovi pridali J. Brezina, M. Tomčík a i.), hoci podľa niektorých názorov bol ich prístup k formalizmu netvorivý a do značnej miery dogmatický. To skonštatoval aj O. Čepan po uplynutí takmer dvoch desaťročí v článku o vývoji slovenskej literárnej vedy v rokoch 1945–1966. V texte poznamenal, že v povojnovom období sa slovenskí štrukturalisti pridŕžovali prác formalistov bez akéhokoľvek úsilia tento základný podnet, inšpirujúc sa napríklad u príslušníkov českého štrukturalizmu, prehlibiť o nové rozmery a aspekty. Ich nekritický postoj sa podľa Čepanovho názoru prejavil hlavne v ignorovaní významového rozboru literárnych diel. Ironicky k tomu poznamenal, že štrukturalisti na Slovensku akoby spolu s V. Šklovským označovali všetko v literatúre len za formu: „V podstate sa zasa len zisťovali, opisovali a triedili konštruktívne jednotky. Analýza významových hľadísk týchto jednotiek sa pravidelne rezervovala pre ďalší výskum. Tento však obyčajne nenasledoval“ (Čepan 1967: 83).

K situácii po vojne ešte treba dodať, že recepcia Šklovského diela stále neprekračovala zúžený rámec z medzivojnového obdobia, autor aj naďalej zostával v pozornosti len ako literárny teoretik a príslušník ruského formalizmu. Z tohto recepcného rámca sa vymykalo iba niekoľko drobných článkov, v roku 1945 vyšla napríklad recenzia na český preklad jeho úvahy o tvorbe hudobného skladateľa D. Šostakoviča (porov. ere 1945). Čo však už zakrátko daný stav úplne zmenilo, bolo opäť politické dianie v spoločnosti. Po februári 1948, keď sa k moci dostali komunisti a nastolili totalitný režim, bol ruský formalizmus spolu so svojimi príslušníkmi znova zavrhnutý z ideologických dôvodov. Takmer ihneď sa začal v rozličných článkoch, prejavoch i dokumentoch pranierovať ako prejav buržoázneho idealizmu, čo mala medzi iným potvrdzovať jeho neschopnosť teoreticky uchopiť dialektický vývoj umenia na pozadí základných spoločenských vzťa-

hov.⁽¹³⁾ Medzi prvé signály tejto kritiky patrili aj reakcie na druhé vydanie českého prekladu *Teórie prózy* z roku 1948. V denníku *Smena* recenzent knihy (použil grafonym „č.“) napísal, že iba marxistická ideológia a jeho metóda výskumu skutočne zodpovedajú požiadavkám doby. Ruský formalizmus už podľa neho nemal žiadne opodstatnenie, a preto ho aj nazval historickým faktom (č. 1948: 4). To všetko poznačilo recepciu Šklovského diela na niekoľko ďalších rokov.

Historickou zaujímavosťou je, že ku kritikom formalizmu sa po roku 1948 pridal aj dovtedy jeho najväčší propagátor M. Bakoš. Spolu s ostatnými označil formalistické chápanie literatúry za neprijateľné v presvedčení, že odporuje základným ideovým tézám marxizmu.⁽¹⁴⁾ Nie náhodou sa v tom čase ako prekladateľ sústredil už len na práce zodpovedajúce tomuto svetonázoru. Popri literárnovedných dielach to boli aj rozličné politické dokumenty a uznesenia, do slovenčiny vtedy preložil napríklad prejavy J. V. Stalina (porov. Bakoš 1953). Absurdnosť situácie o niekoľko desaťročí neskôr vystihol literárny kritik a historik V. Petrík, ktorý na začiatku päťdesiatych rokov patrila k Bakošovým študentom na Univerzite Komenského v Bratislave. V jednej zo svojich spomienok na príslušné obdobie o svojom profesorovi uviedol: „Začiatkom 50. rokov nám na Filozofickej

13 Najostrejšie proti formalizmu vystúpil J. Rozner v článku „Štrukturalizmus a slovenská literatúra“, uverejnenom roku 1952 v deviatom zväzku *Literárnohistorického zborníka*. Autor za jeho hlavný nedostatok označil fakt, že odtrhol umenie od historicko-spoločenských podmienok, za ktorých vzniká a pôsobí (Rozner 1952: 133). Z tohto dôvodu bol pre neho zásadne neprijateľný. Svoj postoj nezmenil ani o desať rokov neskôr v článku „O štrukturalizme historicky i polemicky“, hoci na tomto mieste už zbral do úvahy aj dôvody, pre ktoré tak principiálne formalizmus akcentoval autonómnosť umenia (Rozner 1962: 65–66).

14 Zmena v jeho postoji sa prvýkrát výraznejšie prejavila v predslove k druhému vydaniu knihy *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej* z roku 1949. Metódy použité v knihe tu označil za nedostatočné, tvrdiac, že vedú len k jednostrannému vyzdvihovaniu formálnych zložiek literatúry. K marxistickému prístupu sa otvorene prihlásil tým, že literatúru charakterizoval ako formu spoločenskej ideológie (Bakoš 1949: 9–10). Neskôr svoje odmietavé stanovisko k formalistickému chápaniu literatúry rozvinul v článku „Proti kozmopolitizmu v literárnej vede“ z roku 1951. Formalizmus v ňom predstavil ako odraz duchovného úpadku kapitalistického zriadenia a súčasne ako jeden z prostriedkov rozvoja dekadentných foriem umenia (Bakoš 1951: 384). Nie je bez zaujímavosti, že tento článok uverejnil v týždenníku *Nové slovo* len pár týždňov po tom, čo ho vedúci kultúrno-propagačného oddelenia ÚV KSS J. Šefránek na známom aktíve slovenských spisovateľov v marci 1951 napadol so slovami, že do slovenského literárneho života vniesol kult formalizmu (Šefránek 1951: 3). Svojím článkom, ako to vyplýva aj z jeho úvodu, chcel dať M. Bakoš najavo, aké je jeho aktuálne stanovisko.

fakulte Univerzity Komenského prednášal literárnu vedu, ale objektívna situácia bola taká, že namiesto Šklovského sme uňho počúvali prednášky zostavené podľa inej publikácie, a síce Timofejevovej Teórie literatúry, kde sme sa zoznamovali so socialistickým realizmom a s kategóriami ľudovosti a straníckosti. Teda, už nijaké ozvlášťňovanie, nijaký imanentný vývin, automatizácia či aktualizácia, teda to, s čím prišiel Šklovskij“ (Petrík 2011).⁽¹⁵⁾

Priaznivejšia situácia pre recepciu Šklovského diela nastala opäť až v polovici päťdesiatych rokov, hoci pre dané politické pomery nemohla byť rozvinutá ešte naplno. Vzhľadom na vtedajšie okolnosti neprekvapuje, že do pozornosti kultúrnej verejnosti na Slovensku bol znova uvedený svojou monografiou *Poznámky o próze ruských klasikov* z roku 1953. V nej totiž zásadne poprel svoje pôvodné teoretické koncepty a priklonil sa k marxistickému chápaniu literatúry. Ruské vydanie knihy najskôr v recenzii z roku 1954 kladne zhodnotil V. Kochol (porov. 1954), o tri roky potom vyšla v slovenčine zásluhou prekladateľskej dvojice A. Ondrouška a M. Janka (porov. Šklovskij 1957).

Tento ideologicky podmienený pohľad na Šklovského dielo sa však začal postupne vytrácať, čo sa prejavilo aj na hodnoteniach spomenutého prekladu. Príkladom toho môže byť recenzia J. Nogeho z roku 1958, v ktorej si položil otázku, či bolo nevyhnutne potrebné, aby sa daná kniha vôbec prekladala, keďže je až príliš „poznámkovitá“ a z bádateľského hľadiska nevelmi dôsledná (Noge 1958: 366).⁽¹⁶⁾ Len ako určité vybočenie z tohto trendu možno považovať štúdiu ruského teoretika V. V. Cvirikunova „Problémy sujetu v sovietskej literárnej vede“, ktorú v preklade V. Kochola na prelome rokov 1960 a 1961 (text bol rozdelený na dve časti) uverejnila *Slovenská literatúra*. Autor na jednom mieste textu vyzdvihol uvedenú knihu ako Šklovského plodný

15 Na inom mieste V. Petrík pripomenul, že M. Bakoš počas päťdesiatych rokov čelil viacerým perzekúciám zo strany štátnej moci, na čas dokonca skončil aj vo väzení (Barborík – Petrík 2009: 62). V ďalšom výskume ešte bude potrebné zhodnotiť, do akej miery mala táto skúsenosť vplyv na jeho vtedajšie pôsobenie.

16 Hlavným zámerom J. Nogeho v tejto recenzii bolo upozorniť na nedostatky v slovenskom preklade knihy, text vyšiel v *Slovenskej literatúre* pod názvom V. Šklovskij – obeť „prekladateľskej“ bezočivosti.

únik od formalistických pozícií (Cvirkunov 1961: 85).⁽¹⁷⁾ Celkom zásadne sa napokon situácia zmenila počas šesťdesiatych rokov v dôsledku všeobecného spoločensko-politického uvoľnenia. Zmena pomerov prispela k tomu, že sa V. Šklovskij a jeho dielo prestali premeriavať ideologickými kritériami.

Rozhodujúcim faktorom sa stala dobová kultúrna atmosféra. Pod jej vplyvom bol Šklovského obraz na Slovensku rozšírený o nové charakteristiky. Prvýkrát ho čitateľská verejnosť mohla spoznať napríklad ako autora umeleckej a memoárovej literatúry. Iniciatívnu úlohu v tomto smere zohrala *Revue svetovej literatúry*, keď v roku 1966 uverejnila preklad jeho knihy *ZOO alebo Listy nie o láske* (prel. V. Marušiaková).⁽¹⁸⁾ V sprievodnom článku označil rusista V. Choma text za „záhadné dielko“, vyznačujúce sa rafinovanými výstavbovými postupmi (V. Ch. 1966: 65). Už o rok k tomu pribudla Šklovského memoárová kniha *Sentimentálna cesta* (prel. J. Klaučo), v ktorej sa domáca čitateľská obec mohla oboznámiť so značne iným pohľadom na revolučné Rusko, než aký im dovtedy ponúkala marxistická historiografia. Český estetik Z. Mathauser v doslove charakterizoval knihu ako vzrušujúcu spoveď senzitívneho človeka, ktorý zachytáva rozjatrenú atmosféru svojej vlasti (Mathauser 1967: 269). O niečo neskôr sa recenzentka T. Ivanovová k tomuto hodnoteniu pridala so slovami, že Šklovského spomienky tvoria vzácny dokument o spoločenskej atmosfére v Rusku na prelome dvadsiatych rokov – svoju recenziu pomenovala signifikantne „Dokument doby“ (Ivanovová 1968: 5). Spôsob, akým V. Šklovskij danú knihu napísal, zaujal okrem nej aj ďalších dvoch recenzentov: J. Nogeho a I. Slimáka. Druhý z menovaných, použijúc podobné slová ako V. Choma pri knihe *ZOO*, nazval memoáre rafinovaným celkom s množstvom príťažlivých paradoxných spojení (Slimák 1968: 151).

Po uverejnení Šklovského článku o klasikoch sovietskeho filmu na stránkach *Slovenských pohľadov* roku 1959 (porov. Šklovskij 1959) sa v šesťde-

17 Texty podobného zamerania V. Kochol prekladal už od začiatku päťdesiatych rokov. Jedným z prvých bol článok od A. Dementjeva „Sovietska literárna veda“, v ktorom sa popri inom písalo o škodlivom vplyve formalizmu. Na Slovensku vyšiel text roku 1952 (porov. Dementjev 1952).

18 Záujemcovia o Šklovského dielo sa s touto knihou mohli oboznámiť už o rok skôr vďaka českému prekladu J. Zumrovej, ktorý vydalo knižne Státní nakladatelství krásné literatury a umění v Prahe.

siatych rokoch začalo výraznejšie akcentovať aj jeho pôsobenie v oblasti filmovej teórie. Asi najväčší prínos mal z tohto hľadiska rozhovor, ktorý s ním urobil filmový a divadelný kritik E. Lehuta pre časopis *Slovenské divadlo*. Dobre sa v ňom ukázalo, že k filmu pristupoval takisto s pochopením pre rozličné tvorivé postupy a princípy (porov. Lehuta – Šklovskij 1967). Trochu inú úlohu mali v tom čase zohrať už pokusy o zhodnotenie Šklovského miesta vo vývoji moderného literárnovedného výskumu. K základným stimulom tohto procesu patrila jednak snaha predstaviť jeho teoretické úvahy o literatúre v kontexte aktuálnych vývinových tendencií domácej i svetovej kultúry. To sa prvýkrát prejavilo v glose E. Friša z roku 1960, ktorá sa týkala Šklovského polemiky s R. Jakobsonom vo veci dvoch významných predstaviteľov ruskej literatúry – F. M. Dostojevského a V. Majakovského (porov. Friš 1960). Okrem toho však na daný proces významne vplývala aj dobová aktualizácia štrukturalizmu, v ktorej viacerí bádatelia videli spôsob, ako emancipovať výskum literatúry od ideológie (Matejov – Zajac 2005: 12–13). V tomto prípade nezostávala bokom ani otázka celkového vzťahu štrukturalistických iniciatív v slovenskej literárnej vede k dedičstvu ruskej formálnej školy. K reflexii tejto problematiky prispel najviac A. Popovič štúdiou *Formálna metóda v slovenskej literárnej vede* z roku 1965. V texte dôsledne zhrnul, čo znamenala orientácia na formalizmus pre vymedzenie základných teoreticko-metodologických rámcov domáceho výskumu literatúry (porov. Popovič 1965). Na závery z tejto state nadviazal autor o pár rokov neskôr v monografii *Štrukturalizmus v slovenskej vede* (1970).

Osobitné postavenie šesťdesiatych rokov v recepcii Šklovského diela na Slovensku zvýraznili napokon ešte dva momenty. V prvom rade to boli časopisecky uverejňované preklady jeho novších článkov o niektorých špecifických otázkach umeleckej tvorby a podobách jej výskumu. Kladnou stránkou týchto prekladov bol fakt, že vhodne zapadali do dobového diskurzu o umení v slovenskom prostredí. Najviac z nich vtedy vyšlo na stránkach *Slovenských pohľadov*: „O umení ako o myslení v obrazoch“ (1964), „O štrukturalizme“ (1967), „Konvencia času“ (1969) a i. Tým druhým momentom bola Šklovského osobná návšteva Slovenska. Stalo sa tak v roku

1966, keď spolu s ďalšími ruskými spisovateľmi pricestoval do Bratislavy na besedu s predstaviteľmi slovenskej kultúry. Na jeho návštevu si po rokoch spomenul V. Petrík:

„Viktor Šklovskij prišiel s ďalšími spisovateľmi až roku 1966. Na Zväze slovenských spisovateľov bola s nimi beseda. Vynikal v nej najmä Viktor Šklovskij, menší chlapík s úplne holou hlavou, živými, až figliarskymi očami a ‚gromkým‘ hlasom. Hovoril tak, akoby recitoval, a naozaj, prepletal reč početnými recitáciami ruských básnikov. Tie veselé oči prezrádzali vnútornú istotu, ktorá väčšine ruských hostí chýbala. O čom hovoril? O literatúre, o svojej generácii, svojich prácach, formálnej metóde“ (Petrík 2011).

Pre úplnosť dodajme, že záznam z tohto podujatia (spolu s fotografiou hlavného hosta, ktorú vyhotovil A. Šmotlák) uverejnil v máji 1966 *Kultúrny život* pod názvom „Rozpráva Viktor Šklovskij“ (porov. Šklovskij 1966a).¹⁹⁾ Niektoré periodiká okrem toho Šklovského návštevu zaznamenali formou krátkych správ a reportáží, napríklad v *Predvoji* o nej písal I. Juda (porov. 1966).

Na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov sa politická situácia na Slovensku v dôsledku invázie vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 opäť zmenila. Reštriktívnymi opatreniami zo strany štátnych orgánov boli v spoločnosti zastavené demokratizačné procesy a znova došlo k posilneniu mocenského monopolu komunistickej strany. Táto situácia mala zreteľný vplyv aj na dianie vo vede a kultúre, hoci práve Šklovského diela a jeho recepcie sa to zásadnejšie nedotklo. Dôvodom toho boli zrejme pretrvávajúce tendencie vo vnímaní autorovho význačného postavenia v daných oblastiach. Dobré sa to ukázalo hlavne na poli literárnej vedy, kde naďalej zostávalo prítomné úsilie zhodnotiť Šklovského význam pre výskum literárnej tvorby. Jedným z tých, ktorí sa vtedy o takéto zhodnotenie pokúsili, bol D. Ďurišin. Ten vo svojej knihe o dejinách a teórii literárnej komparatistiky z roku 1970 venoval značnú pozornosť aj spôsobu, akým sa ruský bádateľ postavil

19 Svoj zámer uverejniť tento záznam oznámila redakcia časopisu mesiac predtým (išlo o číslo 15 z 8. apríla 1966) spolu s drobnou karikatúrou Šklovského od A. Richtera.

k otázke motívov a ich možných kombinácií vo výstavbe literárnych diel (Đurišin 1970: 41–45). Z uvedeného hľadiska bol tiež významný dvanásty zväzok literárnoteoretického zborníka *Litteraria* z roku 1971. Zborník vyšiel so štúdiami N. Krausovej a J. Števčeka, ktorých cieľom bolo ozrejmiť Šklovského prínos vo výskume sujetu. O vtedajšej podobe slovenskej literárnej vedy veľa prezrádza aj fakt, že N. Krausová spolu s rozborom uvedenej problematiky podala kritiku už spomenutého článku ruského teoretika V. V. Cvirkunova „Problémy sujetu v sovietskej literárnej vede“. Autorka označila text za typický príklad pseudosociologického a pseudofilozofického výkladu literárnych faktov, ktorého základ tvorí len opakovanie prázdnych fráz ako „materiál skutočnosti“ či „životné skúsenosti“ (Krausová 1971: 19–21).

V roku 1971 vyšlo po niekoľkých odkladoch aj prvé slovenské vydanie Šklovského *Teórie prózy* (prel. N. Čepanová).⁽²⁰⁾ Kniha už v tom čase nemohla silnejšie zasiahnuť do vývinu slovenskej literárnej vedy, ale potvrdila pretrvávajúci záujem o autorove náhľady na literárnu tvorbu. Ako mimoriadne cenný sa navyše ukázal doslov ku knihe od O. Čepana s názvom „Pomník vedeckých omylov“.⁽²¹⁾ Autor v ňom podal nekonvenčný a aj z medzinárodného hľadiska ojedinelý výklad Šklovského diela z aspektu vnútorných kolízií a paradoxov, ktoré v sebe od začiatku nieslo. V závere doslovu sa uvádza, že pre Šklovského dielo neexistuje nejaké nemenné hľadisko s definitívne správnou perspektívou hodnotenia (Čepan 1971: 286). Celkový význam *Teórie prózy* v dejinách literárnoteoretického myslenia hneď po vydaní slovenského prekladu výstižne zhodnotili v recenziách A. Bagin, F. Miko a P. Števček (porov. Bagin 1972; Miko 1972; (Š) 1971). Prvý z nich pomenoval recenziu celkom príznačne „Chvála jednostrannosti“. Na dokreslenie situácie ešte doplníme, že v roku 1971 sa k čitateľom dostalo aj druhé vydanie Bakošovej antológie *Teória literatúry*, rovnako tak vyšli monografie od ďalších formalistov, konkrétne *Poetika* B. Tomaševského

20 V začiatkoch sedemdesiatych rokov neprestali v prekladoch vychádzať ani drobnejšie Šklovského práce, napríklad *Slovenské pohľady* publikovali v roku 1970 jeho článok *Lenin ako dekanonizátor* (Šklovskij 1970), o rok neskôr stať s názvom *Predtucha revolúcie* (Šklovskij 1971b). V danom období sa dostala do úzadia aspoň autorova umelecká tvorba, jednou z mála výnimiek bol preklad jeho prózy *Päť* (Šklovskij 1971a).

21 Názov textu je alúziou na titul Šklovského článku „Pamätník vedeckého omylu“ z roku 1930.

a *Morfológia rozprávky* V. Proppa. Horší osud postihol plánovaný výber prác od R. Jakobsona, ten sa z politických dôvodov na knižný trh dostal až po nežnej revolúcii (v roku 1991) pod názvom *Lingvistická poetika*.⁽²²⁾

V sedemdesiatych rokoch po *Teórii prózy* vyšli v slovenskom preklade ešte tri Šklovského knihy. V roku 1973 to boli biografický román *Lev Tolstoj* (prel. V. Hegerová) a monografia *Tetiva. O odlišnosti podôb* (prel. J. Klaučo), neskôr nasledoval preklad knihy *Ejzenštejn* (1976; prel. J. Klaučo).⁽²³⁾ Každá z týchto publikácií vzbudila záujem pomerne veľkého počtu recenzentov, kladne hodnotili najmä autorov originálny prístup k zvoleným témam a vy-cibrený štýl (porov. Marčok 1974; Plutko 1974; Tomčík 1974 a i.). Pozitívny vplyv na recepciu kníh mal vtedy aj fakt, že väčšina z nich vyšla s doslovmi – *Teóriu prózy* uzavrel už spomenutý článok O. Čepana, do *Tetivy* prispel zá-verečným textom D. Slobodník (porov. 1973) a pre knihu *Ejzenštejn* napí-sal doslov J. Pašteka (porov. 1976). Všetky tri texty boli odborne fundované a v jednotlivých argumentáciách dôsledné. Značný ohlas medzi odborníkmi pritom vzbudili aj niektoré české preklady, na začiatku toho boli Šklovského memoáre *Vzpomínky na vzpomínky*⁽²⁴⁾ (1972, prel. J. Zumrová), následne to pokračovalo výbermi jeho teoretických prác *Návrat Odysseův* (1974; prel. E. Kučerová) a *Próza. Úvahy a rozbor*y (1978; prel. J. Zumrová). Recenzie na uvedené knihy vyšli v *Romboide, Slovenských pohľadoch* či *Slovenskej literatúre* (porov. Marušiak 1973; Matejov 1975 a i.).

Od začiatku sedemdesiatych rokov sa v odbornej verejnosti na Sloven-sku začali brať znova do úvahy aj Šklovského znalosti z dejín ruskej lite-ratúry. To malo súvis hlavne s rozvojom literárnovednej rusistiky. Podnety z jeho prác čerpal napríklad V. Choma pri výskume tvorby významných predstaviteľov ruskej avantgardy (V. Chlebnikov, V. Majakovskij a i.), S. Lesňáková tak urobila pri reflexii slovensko-ruských literárnych vzťahov (porov. Choma 1972; Lesňáková 1971). Od polovice dekády zaujala Šklov-ského osobnosť významné miesto pri formovaní slovenskej filmovej vedy.

22 K špecifikám recepcie Jakobsonovho diela na Slovensku pozri Drug (1990a, 1990b, 1991) a Zavacká (2018).

23 Úryvky z týchto kníh vychádzali aj časopisecky (porov. Šklovskij 1972a, 1974a).

24 Išlo o preklad Šklovského memoárov *Žili – byli* (Жили-Были) z roku 1966; do slovenčiny boli z tejto knihy preložené doposiaľ len drobné úryvky (porov. Šklovskij 2013a).

Na tom mal hlavnú zásluhu P. Mihálik, ktorý nachádzal jeden z kľúčových podnetov k ďalšiemu rozvoju disciplíny vo filmových teóriách ruských formalistov vrátane V. Šklovského. O tom, akú dôležitosť im pripisoval, vypovedá dostatočne aj jeho neskoršia antológia *Sovietska filmová teória dvadsiatych rokov* (porov. Mihálik 1986). Popri článkoch B. Ejchenbauma alebo J. Tyňanova do nej zaradil aj Šklovského state ako „Sujet vo filme“, „Sémantika filmu“, „Poézia a próza vo filme“ a i.

V pozornosti vedeckej i kultúrnej verejnosti zotrval V. Šklovskij aj na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. Nič na veci nezmenil ani fakt, že v danom období nebola do slovenčiny preložená žiadna jeho väčšia práca. V literárnovednej oblasti sa bral nepretržite na zreteľ spôsob, akým objasnil problematiku sujetovej výstavby literárnych diel, ilustrovať to možno na príklade prác A. Bagina, Z. Klátika, N. Krausovej alebo M. Tomčíka (porov. Bagin 1979; Klátik 1977; Krausová 1984; Tomčík 1980). Okrem toho časť bádateľov pokračovala v rozvíjaní úvah o prínosoch jeho diela pre celkový rozvoj moderného literárnoteoretického myslenia, povedzme J. Hvišč vo svojej monografii *Problémy literárnej genológie* z roku 1979 ukázal, aký podiel mali Šklovského práce z dvadsiatych rokov na integrácii literárnej komparatistiky a genológie (porov. Hvišč 1979: 17, 19).

Počas daného obdobia zohrali v recepcii Šklovského diela osobitnú úlohu niektoré kultúrne periodiká. Vďaka nim sa mohli čitatelia na Slovensku aj naďalej oboznamovať s autorovými staťami o rozličných problémoch umeleckej tvorby (porov. Šklovskij 1983 a i.). Tieto práce vhodne dopĺňali texty slovenských autorov, ktorí si kládli za cieľ zhodnotiť, v čom vôbec spočívala osobitosť Šklovského aktivít. Na túto úlohu sa podujali prevažne literárni vedci, vedľa nich však aj niekoľkí spisovatelia či publicisti (porov. Slobodník 1977: 79–82; Machala 1983 a i.). Bez odozvy následne nezostalo ani Šklovského úmrtie. Keď záverom roka 1984 zomrel, okrem niekoľkých nekrológov vyšli v periodikách ukážky z jeho posledných rozhovorov (porov. Slobodník 1984; Mariamov 1985 a i.), no asi najosobitejšou zo všetkých reakcií bola sonáta pre violončelo a klavír *In memoriam Viktor Šklovskij* (1985) od hudobného skladateľa V. Godára. Poslednou rozsiahlou prácou V. Šklovského, ktorá vyšla knižne na Slovensku, bola monografia

Energia omylu (1986; prel. V. Čerevka). Jej prínosy zhodnotili v dobových časopisoch viacerí recenzenti, napríklad V. Šabík a hneď dvakrát aj J. Bžoch (porov. Šabík 1986; Bžoch 1986a, 1986b).

Po nežnej revolúcii záujem o Šklovského dielo na Slovensku začal postupne opadávať. Sčasti to súviselo so zmenou spoločenskej atmosféry po páde komunistického zriadenia, no v nemalej miere k tomu prispeli zrejme aj štrukturálne zmeny v slovenskej vede a kultúre. Výrazne sa táto strata záujmu prejavila už v počte prekladov. Po roku 1989 nevyšla samostatne už žiadna Šklovského kniha,⁽²⁵⁾ iba časopisecky bol uverejnený nový preklad jeho diela *ZOO alebo Listy nie o láske*. Text vyšiel na stránkach časopisu *Fragment* v roku 2013 prekvapujúco pod zmeneným názvom *ZOO alebo Nebudem písať o láske* (prel. I. Kolenič; porov. Šklovskij 2013b).⁽²⁶⁾ V slovenských periodikách sa inak Šklovského práce začali vyskytovať už len sporadicky, napríklad v deväťdesiatych rokoch podľa dostupných bibliografií vyšiel jedine preklad jeho state s názvom „Juhozápad“ (porov. Šklovskij 1999).

Na druhej strane treba zdôrazniť, že v širšom vedeckom zábere sa po roku 1989 definitívne ustálil Šklovského obraz ako jedného z najvýznamnejších reprezentantov moderného myslenia o umení. Tento fakt dobre ilustrujú práce hojného počtu odborníkov na literatúru, film či divadlo. Šklovského názory v nich tvoria východiskovú bázu pre rozbor rozmanitých problémov a tém. Ako príklady možno uviesť aspoň štúdie T. Horvátha o detektívnom žánri a úvahy P. Michaloviča o interpretácii umeleckého diela (porov. Horváth, 2008; Michalovič, 2017). Nie je tiež náhoda, že Šklovského meno nechýba ani v slovníkoch umenovedných termínov či v prehľadových prácach o dejinách rozličných humanitných disciplín vrátane literárnej vedy či estetiky. Ak sa niečo skutočne vytratilo, je to hlbšia a sústredenejšia reflexia Šklovského diela na pozadí širších vývinových trendov v domácej i svetovej kultúre. V poslednom období mu bolo venovaných už len niekoľko kratších článkov či glos, výnimky z hľadiska rozs-

25 Trochu inak sa situácia vyvinula v Česku, osobitne po roku 2000, keď tam opätovne vyšli knihy ako *Teória prózy* alebo *Sentimentálna cesta*.

26 Krátky úryvok z tohto prekladu sa v roku 2013 objavil aj vo výbere textov V. Chlebnikova, ktorý vyšiel v knižnej edícii časopisu *Fragment* pod názvom „Fontána črepov“ (Šklovskij 2013c).

hu predstavujú iba české preklady po anglicky písaných štúdií literárneho teoretika P. Steinera, ktoré vyšli v literárnovednom periodiku *Litikon* (porov. Steiner 2016, 2020). Až čas ukáže, či je tento stav definitívny, alebo sa kultúrna verejnosť na Slovensku k Šklovského dielu vráti.

ZÁVER

Poukázali sme v tejto štúdii na priebeh a okolnosti recepcie Šklovského diela na Slovensku. Za dôležité sme považovali zdôrazniť, že vo viacerých historických obdobiach na túto recepciu vplývali aj politické či širšie kultúrno-spoločenské pomery. Za priaznivých okolností pôsobilo Šklovského dielo predovšetkým ako inšpiračný zdroj. Významne prispelo najmä k rozvoju domácej literárnej teórie, v nemalej miere však z neho čerpali aj predstavitelia filmovej vedy a podnetné bolo tiež pre tvorcov umeleckej literatúry. Prvýkrát sa tieto účinky prejavili v medzivojnovom období, neskôr hlavne v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. Nepriaznivá situácia pre recepciu Šklovského diela nastala v časoch autoritatívnych režimov, keď bolo odmietané najmä z ideologických dôvodov ako zavádzajúce a do značnej miery aj škodlivé. Po roku 1989 sa pozornosť verejnosti sústredila už iným smerom, no odkaz Šklovského diela naďalej pretrval, o čom vypovedá aj stála prítomnosť jeho mena v odbornej literatúre. K najvýraznejším a z medzinárodného hľadiska aj najhodnotnejším prejavom záujmu o dielo tohto popredného predstaviteľa ruskej vedy a kultúry patria texty kriticky zhodnocujúce jeho celkový prínos do dejín umenovedného myslenia. Vynikajú medzi nimi recenzie a články A. Bagina, O. Čepana, F. Miku, J. Pašteku alebo M. Pišúta. Práve tieto práce sa môžu stať základom pre ďalšiu reflexiu Šklovského diela.

PhDr. Dušan Teplan, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry

Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Štefánikova 67, 949 74 Nitra

Slovensko

dteplan@ukf.sk

LITERATÚRA

1927 „Ruský film. (Z rozhovoru s Karlom Teigem)“; *Slovenský denník* 10, č. 284, s. 6

BAGIN, Albín

1972 „Chvála jednostrannosti“; *Slovenské pohľady* 88, č. 4, s. 144–145

1979 *Literárne etudy* (Bratislava: Smena)

BAKOŠ, Mikuláš

1939 *Vývin slovenského verša* (Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská)

1941 *Teória literatúry* (Trnava: Fr. Urbánek a spol.)

1942 „O autoroch knihy ,Teória literatúry““; *Slovák* 24, č. 257, s. 10

1949 *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej*; 2. vyd. (Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení)

1951 „Proti kozmopolitizmu v literárnej vede“; *Nové slovo* 8, č. 19, s. 383–384

1953 *Stalin a umenie* (Bratislava: Slovenský spisovateľ)

BAKOŠ, Mikuláš – MEČIAR, Stanislav

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. 164 A 9

BAKOŠ, Vladimír

2006 *Avantgardistický projekt modernity* (Bratislava: Veda)

BARBORÍK, Vladimír – PETRÍK, Vladimír

2009 *Hľadanie minulého času* (Bratislava: Slovart)

BERLINA, Alexandra (ed.)

2017 *Viktor Shklovsky: A Reader* (New York: Bloomsbury Academic)

BOR, Ján E.

1940 *Metóda literárnej vedy* (Trnava: Fr. Urbánek a spol.)

1943 „Na okraj formálnej metódy“; *Náš boj* 1, č. 8, s. 198–203

BŽOCH, Jozef

1986a „Šklovského Energia omylu“; *Lud* 39, č. 144, s. 4

1986b „Viktor Šklovskij: Energia omylu“; *Romboid* 21, č. 9, s. 88–89

CVIRKUNOV, V. V.

1961 „Problém sujetu v sovietskej literárnej vede“; prel. Viktor Kochol; *Slovenská literatúra* 9, č. 1, s. 78–87

č.

1948 „II. vydanie Šklovského ‚Teórie prózy‘“; *Smena* 1, č. 13, s. 4

ČEPAN, Oskár

1967 „Slovenská literárna veda v rokoch 1945–1966“; *Slovenská literatúra* 14, č. 1, s. 79–97

1971 „Pomník vedeckých omylov“; in Viktor Šklovskij, *Teória prózy* (Bratislava: Tatran), s. 277–287

DEMENTŤJEV, Aleksandr

1952 „Sovietska literárna veda“; prel. Viktor Kochol; in Karol Rosenbaum (ed.), *Literárnohistorický sborník IX* (Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení), s. 94–113

dch. [CHROBÁK, Dobroslav]

1933 „Viktor Šklovskij: Teorie prózy“; *Elán* 4, č. 2, s. 7

DRUG, Štefan

1990a „Prípad Jakobson“; *Romboid* 24, č. 6, s. 32–37

1990b „Ešte raz k prípadu Jakobson“; *Romboid* 24, č. 10, s. 118

1991 „Dodatok k Jakobsonovmu prípadu“; *Slovenská literatúra* 37, č. 5–6, s. 406–414

ĎURIŠIN, Dionýz

1970 *Z dejín a teórie literárnej komparistiky* (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied)

ere

1945 „Šklovského štúdia o D. Šostakovičovi“; *Pravda* 1945, č. 221, s. 4

FRIŠ, Eduard

1960 „Spor o Majakovského a Dostojevského. Polemika medzi V. Šklovským a R. Jakobsonom?“; *Slovenské pohľady* 76, č. 11, s. 1376–1377

GRATCHEV, Slav N. – MANCING, Howard (eds.)

2019 *Viktor Shklovsky's Heritage in Literature, Arts, and Philosophy* (Lanham: Lexington Books)

HORVÁTH, Tomáš

2008 „Kompozícia detektívky. Návrtný pohyb vpred“; *Slovenská literatúra* 55, č. 1, s. 27–57

HVIŠČ, Jozef

1979 *Problémy literárnej genológie* (Bratislava: Veda)

CHOMA, Vasil'

1972 *Od futurizmu k literatúre faktu* (Bratislava: Tatran)

IVANOVÁ, Tatiana

1968 „Dokument doby“; *Kultúrny život* 23, č. 10, s. 5

JUDA, Ivan

1966 „Óda na umenie“; *Predvoj* 2, č. 15, s. 14

KARCZ, Andrzej

2002 *The Polish Formalist School and Russian Formalism* (Rochester – Kraków: University of Rochester Press – Jagiellonian University Press)

KLÁTIK, Zlatko

1977 *Slovenský a slovanský romantizmus. Typológia epických druhov* (Bratislava: Veda)

KOCHOL, Viktor

1954 „Podnetná kniha o klasickej ruskej próze“; *Sovětská literatura* 3, č. 4, s. 485–487

KRAUSOVÁ, Nora

1971 „K teórii sujetu“; in Oskár Čepan (ed.), *Litteraria XII. Problémy sujetu* (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied), s. 5–35

1984 *Význam tvaru – tvar významu* (Bratislava: Slovenský spisovateľ)

Křc.

1933 „Viktor Šklovskij: Teorie prózy“; *Prúdy* 17, č. 9–10, s. 493–494

LEHUTA, Emil – ŠKLOVSKIJ, Viktor

1967 „Rozhovor so Šklovským o filme“; *Slovenské divadlo* 15, č. 1, s. 67–78

LESŇÁKOVÁ, Soňa

1971 *Cesty k realizmu. Jozef Gregor Tajovský a ruská literatúra* (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied)

LIVAK, Leonid

2018 *In Search of Russian Modernism* (Baltimore: Johns Hopkins University Press)

MACHALA, Drahoslav

1983 „Stretnutie s človekom“; *Nedeľa, príloha Nového slova* 25, č. 3, s. 2

2006 *Veterné topánky III. Kniha o Rusku* (Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej)

MARIAMOV, Jurij – ŠKLOVSKIJ, Viktor

1985 „Šklovského posledné interview“; *Romboid* 20, č. 5, s. 68–71

MARČOK, Viliam

1974 „Tetiva. O odlišnosti podôb“; *Slovenská literatúra* 21, č. 6, s. 675–676

MARUŠIAK, Ondrej

1973 „Šklovského pamäti“; *Romboid* 8, č. 8, s. 74–75

MATEJOV, Fedor

1975 „Viktor Šklovskij: Návrat Odysseův“; *Slovenské pohľady* 91, č. 10, s. 143–145

MATEJOV, Fedor – ZAJAC, Peter (eds.)

2005 *Od iniciatívy k tradícii. Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť* (Brno: HOST)

MATHAUSER, Zdeněk

1967 „Doslov“; in Viktor Šklovskij, *Sentimentálna cesta*; prel. Juraj Klaučo (Bratislava: Tatran), s. 267–275

MICHALOVIČ, Peter

2017 „Problémy s interpretáciou umeleckého diela“; *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica. Studia Aesthetica*, č. 1, s. 23–40

MIHÁLIK, Peter (ed.)

1986 *Sovietska filmová teória dvadsiatych rokov* (Bratislava: Slovenský filmový ústav)

MIKO, František

1972 „Pri prameňoch modernej teórie literárneho textu“; *Slovenská literatúra* 19, č. 4, s. 384–393

MRÁZ, Andrej

1934 „Viktor Šklovskij: Teorie prózy“; *Slovenské pohľady* 50, č. 3, s. 182–184

MUKAŘOVSKÝ, Jan

1934 „K českému překladu Šklovského Teorie prózy“; *Čin* 6, č. 6, s. 123–130

NOGE, Július

1958 „V. Šklovskij – obeť ‚prekladateľskej‘ bezočivosti“; *Slovenská literatúra* 5, č. 3, s. 365–368

1968 „V Rusku som vzkriesil Lawrence Sterna...“; *Romboid* 3, č. 2, s. 86–86

OV.

1927 „Trockij a Zinovjev vylúčený z komunistickej strany“; *Slovenský denník* 10, č. 260, s. 1

PAŠTEKA, Július

1976 „Šklovskij a Ejzenštejn“; in Viktor Šklovskij, *Ejzenštejn* (Bratislava: Obzor), s. 399–416

PETRÍK, Vladimír

2011 „Teoretik prózy s revolverom za pásom“; www.pravda.sk, [on-line]
<https://zurnal.pravda.sk/esej/clanok/67861-teoretik-prozy-s-revolverom-za-pasom/> [Prístup 11. 2. 2021]

PIŠÚT, Milan

1934 „Formalizmus a štrukturalizmus“; *Slovenské smery umelecké a kritické* 1, č. 7, s. 262–268

PLUTKO, Pavol

1974 „Viktor Šklovskij: Tetiva. O odlišnosti podôb“; *Revue svetovej literatúry* 10, č. 3, s. 188–189

POPOVIČ, Anton

1965 „Formálna metóda v slovenskej literárnej vede“; *Slovenské pohľady* 81, č. 12, s. 81–90

1970 *Štrukturalizmus v slovenskej vede* (Martin: Matica slovenská)

ROZNER, Ján

1952 „Štrukturalizmus a slovenská literatúra“; in Karol Rosenbaum (ed.), *Literárnohistorický zborník IX* (Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení), s. 114–137

1962 „O štrukturalizme historicky i polemicky“; *Slovenská literatúra* 9, č. 1, s. 64–73

SHELDON, Richard

1975 „Viktor Shklovsky and the Device of Ostensible Surrender“; *Slavic Review* 34, č. 1, s. 86–108

SLIMÁK, Ivan

1968 „Sentimentálna poznámka o nesentimentálnej ceste“; *Slovenské pohľady* 84, č. 9, s. 150–151

SLOBODNÍK, Dušan

1973 „Šklovského dialóg s čitateľom“; in Viktor Šklovskij, *Tetiva. O odlišnosti podôb* (Bratislava: Slovenský spisovateľ), s. 481–486

1977 *Autori, diela, problémy. State o sovietskej literatúre* (Bratislava: Slovenský spisovateľ)

1984 „Nad dielom Viktora Šklovského“; *Pravda* 65, č. 296, s. 5

STEINER, Petr

1984 *Russian Formalism. A Metapoetics* (Ithaca: Cornell University Press)

2011 *Ruský formalismus. Metapoetika*; prel. František A. Podhajský (Brno: HOST)

2016 „Je ťžké popsať Berlín: Ironie v Zoo Viktora Šklovského“; *Litikon* 1, č. 2, s. 19–30

2020 „Výjimka pravidlom: Viktor Šklovskij, Carl Schmitt a Karl Popper“; *Litikon* 5, č. 1, s. 18–32

ŠABÍK, Vincent

1986 „Energia dobrého čítania“; *Nové slovo* 28, č. 32, s. 4

ŠEFRÁNEK, Július

1951 „Niektoré ideologické problémy našej literatúry“; *Kultúrny život* 6, č. 15, s. 1, 2–3, 7

ŠKLOVSKIJ, Viktor

- 1933 *Teorie prózy*; prel. Bohumil Mathesius (Praha: Melantrich)
- 1937 „Kolektívna tvorba“; prel. Nikolaj Bakoš; *Slovenské smery umelecké a kritické* 4, č. 5, s. 162–164
- 1938a „Umenie cirkusu“; prel. Nikolaj Bakoš; *Slovenské smery umelecké a kritické* 5, č. 4, s. 146–147
- 1938b „Viktora Šklovského pohádka na indický spôsob“; prel. Nikolaj Bakoš; *Slovenské smery umelecké a kritické* 5, č. 3, s. 90–92
- 1944 „Eugen Onegin“; prel. Mikuláš Bakoš; *Tvorba* 4, č. 6, s. 86–90
- 1948 *Theorie prózy*; prel. Bohumil Mathesius; 2. vydanie (Praha: Melantrich)
- 1957 *Poznámky o próze ruských klasikov*; prel. Antonín Ondroušek a Miroslav Janek (Bratislava: Slovenský spisovateľ)
- 1959 „Niekoľko slov o realizme u nás a na Západe“; prel. Zora Jesenská; *Slovenské pohľady* 75, č. 12, s. 1242–1261
- 1964 „O umení ako o myslení v obrazoch“; *Slovenské pohľady* 80, č. 11, s. 39–43
- 1965 *ZOO alebo Dopisy nikoli o lásce*; prel. Jiřina Zumrová (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění)
- 1966a „Rozpráva Viktor Šklovskij“; prel. Mária Filkusová; *Kultúrny život* 21, č. 21, s. 3; č. 22, s. 9
- 1966b „ZOO alebo Listy nie o láske“; prel. Viera Marušiaková; *Revue svetovej literatúry* 2, č. 1, s. 66–89; č. 2, s. 224–234
- 1967a „O štrukturalizme“; prel. Juraj Šebesta; *Slovenské pohľady* 83, č. 9, s. 7–11
- 1967b *Sentimentálna cesta*; prel. Juraj Klaučo (Bratislava: Tatran)
- 1969 „Konvencia času“; prel. F. U.; *Slovenské pohľady* 85, č. 7, s. 47–56
- 1970 „Lenin ako dekanonizátor“; prel. Ns; *Slovenské pohľady* 86, č. 4, s. 7–9
- 1971a „Päť“; prel. V. Hegnerová; *Slovenské pohľady* 87, č. 2, s. 41–47
- 1971b „Predtucha revolúcie“; *Slovenské pohľady* 87, č. 11, s. 19–29
- 1971c *Teória prózy*; prel. Nadežda Čepanová (Bratislava: Tatran)
- 1972a „Boris Ejchenbaum“; prel. Juraj Klaučo; *Romboid* 7, č. 4, s. 36–45
- 1972b *Vzpomínky na vzpomínky*; prel. Jiřina Zumrová (Praha: Československý spisovateľ)

- 1973a *Lev Tolstoj*; prel. Viera Hegerová (Bratislava: Tatran)
- 1973b *Tetiva. O odlišnosti podôb*; prel. Juraj Klaučo (Bratislava: Slovenský spisovateľ)
- 1974a „Ejzenštejn“; prel. Juraj Andričík; *Revue svetovej literatúry* 10, č. 3, s. 150–169
- 1974b *Návrat Odysseův*; prel. Eva Kučerová (Praha: Lidové nakladatelství)
- 1976 *Ejzenštejn*; prel. Juraj Klaučo (Bratislava: Obzor)
- 1978 *Próza. Úvahy a rozbor*; prel. Jiřina Zumrová (Praha: Odeon)
- 1983 „O Tolstého Vzkriesení“; prel. Július Rybák; *Revue svetovej literatúry* 19, č. 7, s. 120–124
- 1986 *Energia omylu. Kniha o sujete*; prel. Vladimír Čerevka (Bratislava: Smena)
- 1999 „Juhozápad“; prel. F. M.; *Rak* 4, č. 2, s. 40–45
- 2013a „Zaucho verejnému vkusu“; prel. Ján Zambor a Marta Zamborová; in Velimir Chlebnikov: *Fontána črepov* (Ivanka pri Dunaji: F. G. & G.), s. 202–204
- 2013b „ZOO alebo Nebudem písať o láske“; prel. Ivan Kolenič; *Fragment* 27, č. 1, s. 129–146; č. 2, s. 75–92; č. 3, 127–144; č. 4, s. 131–150
- 2013c „ZOO alebo Nebudem písať o láske“; prel. Ivan Kolenič; in Velimir Chlebnikov, *Fontána črepov* (Ivanka pri Dunaji: F. G. & G.), s. 165–169

ŠTEVČEK, Ján

- 1971 „Fabula a sujet“; in Oskár Čepan (ed.), *Litteraria XII. Problémy sujetu* (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied), s. 36–67

(Š) [ŠTEVČEK, Pavol]

- 1971 „Obnovený prameň“; *Nové knihy* 1971, č. 42, s. 1

V. Ch. [CHOMA, Vasiľ]

- 1966 „ZOO v Šklovského diele“; *Revue svetovej literatúry* 2, č. 1, s. 63–65

TATARKA, Dominik

- 1996 „Hlas o avantgarde“; in idem, *Kultúra ako obcovanie* (Bratislava: Nadácia Milana Šimečku), s. 26–28

TOMČÍK, Miloš

- 1974 „Viktor Šklovskij: Lev Tolstoj“; *Revue svetovej literatúry* 10, č. 4, s. 186–187
- 1980 *Epické súradnice* (Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo)

ZACHAROV, Evgenij

1933 „Formalistický smer v ruskej literatúre“; prel. R-r.; *Slovenské pohľady* 49, č. 1, s. 38-43

ZAVACKÁ, Marína

2018 „Dobrodružstvá akademickej mobility: Roman Jakobson na Slovensku“; *Historický časopis* 66, č. 1, s. 107-132